
ERVNT NVTRICES
REGINÆ TVÆ
Reg:
Coll: Oxon.
ROBERTVS EGLESFIELD CLERICVS

DE

FERIARUM HEBRAEARUM

ORIGINE AC RATIONE.

AUCTORE

HENRICO EWALD.

GOTTINGAE,
SUMTIBUS DIETERICHIANIS.
MDCCCXLI.

Tot inter, quae nostris temporibus continuo comparent, literarum Orientis Europae redditarum incrementa omnibus ex Asiae regionibus congesta, hebraea antiquitas, quae olim praeclara multa ingenia, vt I. D. Michaelis in his ipsis consessibus nomen nacti haud vulgare, diu exercuit, velut neglecta a paucis admodum assidue colitur. Vires enim, quae tum temporis apud nos paene in vnam hanc Orientis latissimi ditionem inuestigandam conuersae erant, nunc multimodis diuisae sunt. De quo si est quod summopere laetemur, iterum tamen ad illam perscrutandam redeundum videtur, quo quae pridem variis e causis ad liquidum non sunt explorata, iam auctis subsidiis viribusque recenti fiducia repletis absoluere conemur.

In his est de feriis Hebraeis quaestio, quae quam grauis sit, cum antiquitatis indagatores non lateat, tum omnes, ni fallor, viri docti sentiunt: harum enim vt origo ac ratio perquam videtur esse obscura, ita auctoritas per omnes, quae deinceps irruperunt, ruinas tam parum penitus concussa est, vt vel apud nos, qui post triginta tria secula viuimus, multa inde pendeant. Ante haec nostra decennia, quibus nemo fere argumentum hoc diligenter tractauit [1]), fuerunt quidem, qui quaestionem strenue agitarent,

1) Vnum comperi de eo recentius disseruisse virum subacti iudicii F. Ch. Baur in libro: Tübinger Zeitschrift, Jahrgang 1832, Heft I. und III. Is haud pauca vere monuit: sed cum in ritibus populorum peregrinorum comparandis nimius,

satis multi: sedtum quidem parum successerunt haec conamina limitibus disquisitionis nimis arctis coercita. Ego quam de rei capite sententiam ante hos sex et quod excurrit annos conceptam pluribusque deinde vicibus examinatam perpoliui, eam nunc Vestro, Auditores, iudicio submissam volo.

Et hoc quidem non est quod multis probem, quicunque haec omni ex parte certius intelligere cupiat, ei non esse intra scriptorum, quae non admodum multa nunc supersunt, Hebraeorum limites subsistendum, vtpote quae non nisi de temporum quorundam vel institutis vel traditionibus testimonia ac disquisitionum vlteriorum fontes continent. At summam rei aggredientibus et quid Mosis siue aetas siue ingenium potius in feriis hebraeis innouauerit constitueritue quaerentibus nobis multi nostro tempore viri docti omnia haec incerta et lubrica esse nec de Mose eiusque vitâ et institutis indubitati quicquam constare respondebunt. Namque Pentateuchum non esse Mosis opus (quod rudi hoc et crasso sensu nec ipse credo); neque alibi certiora exstare, vnde haec possint dilucidari, testimonia ac documenta. Audio sane nec difficultates ignoro: at solam de his omnibus desperationem nescio vtrum magis quaestioni huic spinosae an lassitudini in hoc studiorum genere hodie minitanti tribuam. His enim extremis quadraginta annis magis, quae nequeant esse Mosis, quam quae eius re verâ sint, quaesitum est; vt cum illud sit hôc multo facilius definitu, difficillima quaeque in Mosis vitâ inuestiganda ac diiudicanda restent. Profecto non nisi fragmenta vitae et legum Mosis supersunt pauca, dissipata disiectaque, et haec ipsa pleraque temporum seriorum iniuria denuo obscurata et turbata. Quo difficilior ergo est quaestio, eo maiori industriâ ac perseuerantiâ vestigia quae detegi possunt persequenda, dissipata colligenda, quae temporum successu aliam induerunt formam, genuino suo sensui restituenda, vbique vera et aperta et latentia indaganda sunt. Neque opera frustra impensa erit, praesertim cum de eo viro agatur, qui quaecunque Hebraeis sunt sublimius et excelsius cogitata institutaque vnus excitauit condiditque, quemque quo propius aspicis, eo plus admiraris; vnde

in Hebraeis diiudicandis paulo iniquior sit, quaestionem magis denuo mouit quam absoluit, id praesertim negligens, vt quid Hebraeis hac in re nouum et singulare sit, diserte indicatum sciamus.

rursus concludere licet, si quid in antiquitate hebraeâ adeo insolitum ac singulare deprehendatur, vt non nisi ab vnius viri ingenio elato primitus proficisci potuerit, id ad Mosen auctorem esse referendum. Quae quidem vt de omnibus Mosaicis valent, ita de festis diebus, de quibus hîc sermo erit faciendus. Nam locum a Mose ipso scriptum, in quo omnia huc pertinentia ordine sint pertractata, frustra quaeras: seriores demum scriptores quae a Mose vel instituta vel praeparata et incepta erant, e temporum sequiorum rationibus literis mandauerunt, idque varie ac pluribus vicibus; imo per omnium literarum hebraearum campum eius generis vestigia nunc dispersa sunt. At ex omnibus his et diligenter collectis et prudenter collatis quam egregia ac plane singularis emergat cum externae formae aptae maxime et congruae tum internae virtutis ac veritatis imago, vt non possis non altioris ingenii opus hîc latens partim augurari partim certis indiciis agnoscere, id quomodo examine instituto ipse expertus sim, ex iis quae inferius dicentur, elucebit.

Sed cum feriis hebraeis cum diebus, qui ceteris omnibus antiquitatis populis fuerunt, festis multa intercedant affinitatis vincula, de vniuersis festorum veterum causis porro quaedam praefari iuuat. Non vltimam hîc enarrabo causam: haec enim in hominis tempora nobiliora animique sui elationi ac rerum suarum labentium instaurationi fauentia distinguere et stabilire annitentis naturâ arcanâ latet, de quâ pluribus dicere huius non est loci. Sed quae interno huic motui humano extrinsecus occurrebant causae formam constituentes, tres potissimum hae sunt:

Primum, quae omnino fuit hominum antiquissimorum ratio, vt animus ipsorum externis motibus et signis facillime ac tenerrime percelleretur, eadem vt tempora quaedam mundi seu naturae externae conuersionibus et vicissitudinibus maioribus insignita sacra et festa haberentur effecit. Quae quo magis sponte suâ nascuntur, eo plus latiusque apud vetustissimos quosque populos valent; ortaque inde est magna, quâ eadem tempora nationibus maxime dissitis et diuersis continuo festa sunt, constantia admirabilis. Et multi quidem neque ignobiles populi hos intra fines substiterant, quales sunt Indi, qui secundum Manûs leges simplicissima haec festa sola quidem, sed amplissimo ambitu velut integra inuiolataque obseruabant,

vt sunt Indi aliorum quoque rituum vltimâ antiquitate ortorum tenaciores. Sed apud populos aliquot, qui licet parui numero (quae enim inter homines nobiliora exsistunt, e paruis circulis primitus progrediuntur), mature ad altiora assurgentes conscientiâ quasi superbiori virium suarum elati erant, altera mox successit classis festorum, vt ita dicam, historicorum, e rerum quas vel gesserant vel experti erant magnarum memoriâ. Ita plerumque festa pro diuersis populorum fatis diuersoque eorum ingenio diuersa et peculiaria nascebantur. Nec tamen vtrumque festorum genus adeo disparis est indolis, vt festa ex hoc fonte orta cum antiquioribus illis coalescere nequeant, cum deorum potentia ac virtus cum in naturâ tum in historiâ eadem sentiretur. Facillime potius apud veteres festum ex historiâ ortum vetustiori aliâ e causâ orto serius inniti eoque fulciri solebat, praesertim si eo, quo festum eiusmodi populare quotannis celebrari coeptum est, tempore diei certioris memoria iam intercidisset, id quod ad sera vsque secula accidisse exemplis satis multis compertum est. Quae quidem omnia festa vtcunque orta et propagata ad ingentem vsque numerum vastamque varietatem augeri poterant, partim polytheismo crescente, partim pro diuersis populi ordinibus negotiisque diuersis sacris institutis, vt alias taceam eius generis causas. At e tantâ, quae subinde inualescebat, mole vastâ obscurâque eiusque ruinâ paulatim incipiente denique altior siue prophetae siue legislatoris cuiusdam mens emergere poterat, nouâ vi dispersa colligens apteque disponens, caduca et manca restaurans, omnia vno lumine collustrans vnoque tenore complectens. Atque ad tale quidem fastigium ferias hebraeas siue potius mosaicas peruenisse puto, admirabiles hactenus et singulares; quae ipsarum virtus cum temporum seriorum iniuriâ obscurata sit, qualis fuerit, iam per singula expositum accipite.

I. In Hebraeos enim si propius intuemur, multa quidem apud eos deprehendere licet feriarum primitus ex solo naturae externae motu ac lege ortarum vestigia. Quae si diuerso sensu serius superinducto nunc tenebris obuoluta ac paene deleta sunt, subtilius tamen examinata non possunt non et agnosci bene et argumentis probari certis. Primum nouae lunae ferias menstruas, quae omnibus priscis populis aequâ fere religione sacrae erant, eo esse referendas facile apparet. Plenae autem,

quae Indis per omnes menses aeque ac noua colebatur [1]), lunae sanctitatem Hebraeorum quoque animis vetustissimam inhaesisse, e Paschatis et Tabernaculorum festi ratione conspicuum fit. Haec enim festa annua grauissima cur ambo plenâ splendente lunâ celebrata sint, causam non nisi ex ipsâ plenilunii religione quadam perantiquâ repeti posse, ex omnibus e commentationis huius serie deinceps dicendis satis, ni fallor, elucebit: ac ne quis forte eâ de re dubitet, Pascha, ei, a quo forte stato suo tempore non esset peractum, eodem mensis sequentis die peragendum fuisse Num. 9, 9—14., et Ierobeamum Tabernaculorum festi tempus, quod temere mutare maluit, in eundem mensis sequentis diem transtulisse 1 Reg. 12, 32. reputandum est. Nec non huc pertinet festi Purim persice dicti, quod sero admodum tempore duobus illis antiquis adiunctum est, solers contemplatio. Scilicet cum rei, cui Purim festum ortum suum debet, praeclare gestae memoria ita paulatim intercidisset, vt quo die olim gesta esset, nemini amplius diserte dicere liceret, festum hoc ita institutum est, vt Martii mensis dies decimus quartus et quintus siue plena luna eligeretur, quippe quo tempore aptius haud facile inueniretur [2]). Itaque plenae lunae

1) v. Manûs legum librum IV. sl. 25. cll. 95. 96. Aegyptios plenilunia coluisse Iablonski docet in Pantheo Aegypt. T. 3. proleg. p. LI.; de eorum neomeniis cf. Maimonides in More Nebochim p. 488. ex translat. Buxtorf. Basil. 1629.

2) Breuiter hîc pronunciaui, quae vberius demonstrare minus huius loci esse videbatur: de festis enim hebraicis post exilium Babylonicum ortis hîc non est quod disputem. Vt tamen, quae de Esterae libro, quo Purim festi ipso hoc tempore celebrandi auctoritas nititur, sentiam, paucis complectar, librum hunc diu post Esterae obitum resque ab eâ in Persiâ olim praeclare gestas intra Palaestinae terrae fines eo tempore scriptum puto, quo victoriae de Persis olim reportatae memoriam die festo innouando recolere consultum videretur, seculo nempe quarto a. Ch. vel tertio, quo nouus Iudaeis restauratâ ciuitate rebusque publicis florentibus animus addebatur; ad Aegyptios Iudaeos festum hoc vel serius propagatum est. Videbatur enim recentis temporis indoles suî ingenii festum poscere. Tempus autem et diem, quo res, famâ haud dubie minor, olim Susis gesta esset, auctorem non scivisse, ne plura dicam, inde patet quod toti libro nihil prorsus quod tempus certius definiat inest; nam dierum decimi tertii, quarti et quinti mentio Cap. 9. satis repetita ad dies tantum festos stabiliendos facit. Martius denique

sanctitas, quanquam praeterea apud Hebraeos obliterata sit, in his tamen tribus festis annuis superstes dicenda est. Vtque poetae omnino antiquarum tenaciores sunt religionum ac traditionum, ita vates aliquis serioris adeo aetatis hebraeus simul cum nouâ memorauit plenam lunam, vtrâque vt deo laudes canantur admonens Ps. 81, 4: quod nisi ex antiquâ vtriusque in religione similitudine dicatur, vix intelligitur.

Hebdomadum orbem Mose antiquiorem pluribusque populis hebraeo aetate multo prioribus communem esse satis iam a viris doctis demonstratum est [1]).

Sed quod multi nunc putant, Mosen quemuis e septem diebus planetae suo sacrum inuenisse nec tamen nisi septimum Saturno sacrum mutato nomine Iehovae vel potius Iahvae dicasse, id quomodo cum historiae sinceritate conciliari possit, nondum comperi. Nam veteres Hebraei, Syri et Arabes septimum diem Sabbatum appellantes priores hebdomadis dies simpliciter e numero suo nominant [2]), planetae autem nomen diei inditum quodcunque ignorant. Quod quomodo fieri potuerit, si planetarum septem nomina cum hebdomadis diebus Aegyptio more eo, quem nouimus, arctissime coniuncta fuissent, equidem nescio: populis enim, qui quondam deos vel planetas diebus singulis praeesse crediderunt, post vnius dei cultum introductum nominum pristinorum vestigia satis aperta manere, exemplis

---

mensis electus esse videtur, quia festi huius mens eadem fere est quae Paschatis Aprili celebrati, vt festa duo *σωτηρίας* congruenter succederent. Ceterum hunc Esterae librum qui iterum imitaretur, exstitit serius auctor libri Maccab. III.

1) Praeter alios a Gablero: Neuer Versuch über die Schöpfungsgeschichte, a. 1795.

2) Computatio tamen eiusmodi exactior ac constantior serioribus demum seculis inualescit: nam in V. T. praeter Sabbatum diem, qui distincto nomine ex hebdomadis ordine appelletur, alium non inueni. Neo repugno, si quis a Iudaeis inde ab exilii Babylonici tempore nomina haec ad Syros et Arabes propagata esse putet: nam Nabataei i. e. Babylonii seriores nomina Aegyptiacis similia habuerunt stirpesque aliquot arabicae vicinae eos imitatae sunt, cf. Schol. ad Harir. p. 294. cum Gol. ad Alferganum p. 15.; Nomen شيار, quo Saturni diem appellarunt, ipsum Saturnum indicat, videturque ex شكار, quod syriace *nigrum* denotat, corruptum esse.

sat multis compertum est; similiterque prorsus in mensium nominibus syriacis mythologiae paganae indicia Syris Christianis integra seruata sunt. Speciosum quidem est, quod seriores Graeci et Romani [1]) de Sabbato ex Saturni die deriuando coniecerunt potius suo modo Iudaica, quae stupebant, mira omnia explicare studentes quam demonstrarunt; videbant enim Saturnalia sua annua vt quietis festum Sabbato quodammodo respondere. Sed ne dicam, hanc similitudinem vix veram esse, Mosen septimum diem apud Aegyptios aliosque populos Saturno sacrum inuenisse probandum esset [2]). Atqui si vel re verâ inuenit (id quod non nego in tantâ, quae Aegyptiorum et Babyloniorum religiones vetustas hodie tegit caligine), tamen denuo, vtrum diem septimum deo an planetae e septem planetis vni sacrum invenerit, est quaerendum. Puto autem, deo cuidam maiori primitus sacer factus est dies hebdomadis orbem claudens, similiter ac Graeci septimum diem Apollini ex vetustâ religione dicauerunt [3]). Nam qui hebdomadis orbem e septem planetis computatis originem vltimam traxisse putant, seriora a vetustis, artificiosa a simplicibus non satis discernere videntur. Imo cum plenae et renascentis lunae religione spatiorum inter vtramque mediorum sanctitas originitus cohaerere probabilius est, vt cum mensis natiuus quaternis septem dierum partibus paene aequalibus constet, ternae hebdomades cum quaternâ vno die maiori mensem satis aequabiliter effecerint, dies autem cuiusuis hebdomadis huius primus sacer vel saltem insignior fuerit.

1) Taciti hist. V, 4.

2) Locus enim Amosi 5, 25, quo multi hoc probatum eunt, minime huc pertinet. Mitto nunc quaestionem, an כיון ex Syri veteris sensu כֵּיוָן sit pronunciandum et ex *Kaivan* persico seu Saturno explicandum: atque vnum hoc moneo, nomen hoc كيوان esse persicae originis, *dominum* denotans, vt *kai*, *kaiv*, *kiiâ*. Sed, quod summum est, versus hic 26 non de tempore Mosis nec de praeterito omnino intelligendus est: sed cum v. 27. ad rem futuram minando pertinet. Idola haec Amosi tempore, non Mosis, culta Israelitas in exilium missos ablaturos esse (cf. Ies. 2, 20. 21. 45, 20. 46, 1. Hos. 10, 5. 6.) irridens propheta auguratur.

3) V. quae ex graecae antiquitatis enarratoribus hausit Ideler: Handbuch der Chronologie T. I. p. 88 sq.

Persarum veterum fasti hoc monstrant, nisi quod fasti, qui nunc circumferuntur, paulo recentiores mensem solari anni computatione immixtâ ad certum triginta dierum numerum redigentes post primum, octauum et decimum quintum mensis diem, ne computandi ratio nimis impar sit, non secundum sed tertium vicesimum insigniunt ($7 + 7 + 8 + 8 = 30$)[1]. Quae computandi ratio quam parum ex planetis septem deriuata sit, facile apparet: hebdomas enim qualis Aegyptiaca est astrologica amplius variari mensisque intra terminos subsistere nequit. Nec scio, annon Moses eiusmodi simplicissimam hebdomadem inuenerit. Erat tamen e sabbati mosaici, quam inferius describemus, notione non primus, sed vltimus spatii huius dies sacrandus: poteratque non minori iure septimus insigniri, vt de Graecis vidimus. Satis mature deinde planetarum septem numerus cum hebdomade ita componi poterat, vt omissâ mensis distributione quadripartitâ septeni tantum dies continuo sibi succederent: nec nego hebdomadem hanc perfectam et aequabilem, qualis seculo fere decimo a Chr. Lev. 23, 15. 16. describitur, non sine planetarum septem orbe stabilito ortam et a populis astrologiae studiosis ad Hebraeos propagatam esse. Sed longius procul dubio temporis spatium praeterfluxit, donec planetarum nomina singulis hebdomadis diebus et indi et vsu continuo frequentari coeperint: cumque Aegyptii, Babylonii aliique populi astrologicam hanc hebdomadis rationem suam facerent, Hebraei quominus idem imitarentur, monotheismo dudum introducto impediti erant. Astrologiae vim Mosis tempore iam viguisse vel Hebraeis saltem notam fuisse, ne leuissimum quidem vnde concludamus argumentum vel indicium deprehenditur; imo nomen Iahvae צְבָאוֹת LXX σαβαώθ, quod astrologiae seu siderum ac planetarum per certas classes et quasi exercitus distributorum scientiae vestigium primum inuenitur, inde a Dauidis quidem tempore apparet Ps. 24, 10: sed in antiquioribus Pentateuchi et libri Iudicum narrationibus deest, haud dubie quod nomen hoc Mosis aetati alienum fuisse bene notum erat; Zodiaci autem signa duobus post Dauidem seculis praeterlapsis in Palaestinam mi-

1) v. Gol. ad Alferg. p. 41. et melius hac saltem de re disserentem Th. Hyde hist. relig. vet. Pers. p. 239.

grauerunt 2 Reg. 23, 5. Quare, cum astrologiae systemata Mosis aetate Hebraeis prorsus ignota fuisse appareat, ne Saturni quidem dies eo, quo serius ex Aegyptiacâ computatione, sensu Mosi valere poterat.

Annua festa Hebraeis tria fuisse vulgo tradunt: sed minus diligenter id dici, inferius apparebit. Potius duo festa ante omnia distinguenda sunt, feriae vernae serius Pascha dictae et auctumnales, quas festum Tabernaculorum perhibent. Quas ferias vtrasque ad amussim sibi respondere cum minus apertum videatur, hîc pluribus demonstrare operae est. Annua enim, quaecunque populis antiquis fuerint, festa diligentius contemplanti non potest non insignis maxime et grauissimus videri consensus is, quo plerique ne dicam omnes per integrum annum non nisi duo haec festa, vernum dico et auctumnale, ita celebrant, vt et omnes ciues communi feriarum sensu exercitioque commoueantur, et ambo mutuo ac necessario nexu sibi inuicem respondeant nec alterutrum sine altero possit cogitari. Sic Arabibus gemini sunt menses sacri Muharram et Rag'eb, ille primus mensium anni et ex vetusto saltem Arabum more [1]) in auctumno constitutus nostro Octobri fere par, hic septimus, vt Aprili nostro sit comparandus; ex quatuor enim, qui Arabibus priscâ e religione a Muhammede non inuentâ sed seruatâ et stabilitâ sacri induciisque dicati fuerunt, mensibus vndecimus ذو القعدة *Dul-qa'dah* (i. e. quo e turbis bellicis ad quietem redeundum est) et duodecimus ذو الحجة *Dul-h'igg'ah* (i. e. peregrinationi sacrae destinatus) non alio consilio sacri erant, nisi vt Muharram mensi omnium sacratissimo viam munirent, quandoquidem ad conuentus omnium Arabum latissime sparsorum sacro loco celebrandos diuturnis opus erat peregrinationibus induciisque. Quâ eâdem ratione Babyloniis initium mensis *Nisân* Aprili nostro fere aequiparandi et plenam lunam mensis *Tischrin prioris* siue Octobris nostri summis duobus festis annuis dicata fuisse, ex

1) Muhammed enim Sur. 9, 36. 37. lunares menses sine intercalatione continuo sibi succedere iussit, vt euitaret scilicet turbas quae cum eâ saepe cohaerebant; quo facto annus Islamiticus portenti instar factus est omnibusque vel veterum minusque cultorum populorum annis ineptior. Puto tamen interpretes Qorani malum suâ ipsorum culpâ auxisse. — Ceterum ante Islamismum menses arabicos cum anni tempestatibus congruos fuisse, nomina plurimorum etymis suis probant.

Nabataeorum seriorum institutis apparet [1]. Si vero Semitis omnibus missis ad populos alienos oculos conuertas, apud Indos aeque ac Persas et Graecos similia inuenies. Indis ex Manûs quidem auctoritate non ver tantum atque auctumnus sed solstitia quoque et aestiuum et hibernum aequâ religione celebranda sunt [2]: sed vel contra hanc legem vitae popularis vsus non nisi verna et auctumnalia festa maximo ardore studioque prosequi didicit [3]. Persae veteres tum mensis, qui ex ipsorum anno est, primi *Fervardin* dicti inque veris limine collocati initio festum celebrabant clarissimum نوروز *Neurûz* dictum, cuius ne nunc quidem inter Moslimos Persicos memoria grata interiit, tum mense septimo, qui Octobri nostro respondet, مهرگان *Mihrgân* dictus, medio sacra faciebant Mithriaca, ritibus vtrinque similibus; fueruntque haec duo festa iis quae quotannis in solstitiis celebrabant et reliquis multo nobiliora [4]: vnde Persas hac in re ad Babylonios proxime accessisse patet. E Graecorum denique festis plurimis Thargelia et Pyanepsia huc pertinent, Aprili et Octobri mensibus nostris Athenis ita celebrata, vt et dii quibus sacra fiebant et ritus sensusque eorum vniuersus essent iidem: Apollini enim et Dianae sacrum erat vtrumque

---

1) V. testimonia Arabum in Hottingeri hist. orient. Tigur. 1660. p. 267 sq. 275. Nabataeos Babyloniorum cultum ritus religionesque satis bene seruasse ne quis dubitet, adeat qui nuper de iis disseruit St. Quatermerium in Nouo Diario Soc. As. Par. 1835. m. Ian. Febr. et Martio.

2) Manûs leg. IV. çl. 26.

3) Consequitur id e recentiorum Indiae perscrutatorum testimoniis, quae, sine iudicio tamen vt assolet, collegit Rhode über relig. Bildung, Myth. und Philos. der Hindus T. I. p. 338. II. p. 261. Festa haec nunc Durgae deae sacra sunt. Festiuiores tamen semper fuerunt dies verni *Huli* seu *Hulâkâ* dicti, de quibus antiquissimus, quem vidi, testis est Kâlidâsas in Sacuntalâ act. VI. trad. B. Hirzelii p. 77.; in Vedis tamen eorum mentionem inuenisse se dicit Ionesius in Asiatic. Res. trad. fr. T. II. p. 374.

4) V. auctores laudatos a Golio ad Alferganium p. 20 sq. 24 sq. 42; Th. Hyde hist. religionis vet. Persarum p. 237 sqq. 245 sqq. 248. 249. Plenae lunae sanctitatem Persis e religione vetustissimâ serius obliteratâ (nam anno solari vtebantur Zoroastrici) mansisse, inde quoque elucet, quod vndecimi mensis sacra nocturna eodem, quo septimi, die faciebant, sexto decimo.

festum rurale [1]). Quae tanta vsus vbique fere obtinentis constantia habet tamen quo facile explicetur. Ver enim et auctumnus in aequabili anni decursu duo videntur esse cardines siue poli, quos anni rota circumuolui-tur, cum quietem ac stabilitatem maiorem in discrimine ac velut viarum diuortio praebentes, tum vero etiam ad nouum cursum promouendum recenti vi et impetu impellentes. His in limitibus et gaudii ac gratiarum agendarum sensus facilius excitatur homini praeteritae partis memori, et futurarum rerum metus grauius inualescit partem reliquam reputanti; omniaque in subobscuro illo et ancipiti statu haerere videntur, qui ob grauia rerum discrimina ac conuersiones a solitis auocat negotiis peragendis. Vnde alterutrum spatium antiquis populis plerisque anni initium habitum est: solstitia enim multo rarius quam aequinoctia ad anni renascentis caput insigniendum traducta esse satis constat; sed potius aut ver aut auctumnus huc traducebatur, vsu per populos et tempora vario, imo vel per populi cuiusdam ordines fluctuante: nam sacerdotes passim aliud instituisse initium ac plebs ab atauis acceptum celebrare consueuerat, Hebraeorum exemplum docet. At siue a vere, siue ab auctumno anni caput duceretur, vtriusque festi magna semper erat similitudo mutuusque nexus ceremoniis cuique idoneis insignitus, cum discrimen rursus quoddam in ipsâ similitudine natura sanxerit. Auctumno, frugibus quibuscunque collectis, omnia in laetitiam exsultationemque effusam prona erant; ipsaque pompa frugibus transferendis et ramis olearum, salicum palmarumque gestandis ducebatur Hebraeis Lev. 23, 40. cll. Neh. 8, 15., vt Graecis *θαλλοῖς καὶ ὄσχαις* [2]). Verno contra tempore quae feriae agebantur, variae admodum

---

1) V. Meursii Graeciam feriatam s. v. *Θαργήλια* et *Πυανέψια*; breuius haec tanguntur in Corsini fastis Atticis Vol. II. p. 337 sqq. De iis quae Graeciam spectant suauiter disserentem nuper audiui sodalem nostrum antiquitatis peritissimum C. O. Müller.

2) Vnde *ὀσχοφόρια* i. q. *πυανέψια*, v. iterum Meursium s. v. *Ὀσχοφόρια*. Ceterum Tabernaculorum solennitati cum Lenaeis quoque ac Dionysiacis multum affinitatis fuisse non nego; quanquam multos eius generis ritus Iudaeos seriores e Graecorum demum exemplo mutuatos esse e Plutarchi Sympos. IV, 5. Rabbi-

et multiplices erant, explicituque propterea difficiliores. Si tamen omnes, quae ad eas pertinent, ceremonias varias consideramus, duplicis tantum generis vernas ferias quascunque fuisse apparebit. Aut ad primitias frugum anni recentis cum votis partim, partim cum gaudio laetitiâque offerendas ceremoniae pertinent, aut ad expiationem, quâ lustrati homines integri inuiolatique annum nouum eiusque frugum vbertatem benignam ingrediantur. Quas quidem partes feriarum duas ita cohaerere facile patet, vt expiationis ritus praeuii ad summum anni recentis munus, quod primitiis offerendis seu tributo anni congruo reddendo continetur, viam muniant.

Primitias igitur frugum cum votis nuncupandis gratiisque agendis offerre eo grauior semper verni festi pars est habita, quo libentius vetustiores saltem homines terrae frugiferae vitaeque in eâ lautioris dona ac commoda ad deos referebant; quod nescio an vllibi melius sensum verbisque aptis expressum sit quam loco Deut. 26, 1—11. Apud Indos simplicem hunc primitias offerendi ritum diu obtinuisse, e Manû constat seuere eum inculcante [1]). Poterantque vt in Indiâ ac Graeciâ ita in Palaestinae finibus primitiae hac vernâ tempestàte facili negotio offerri, cum frumentorum messis Aprili mense instaret, ad finem autem vergente Aprili et Maio ineunte vbique opere feruente ageretur, denique Iunio mense incipiente nullibi non prorsum absoluta esset [2]).

Harum primitiarum vltimâ antiquitate ortarum reliquias puto esse azyma verno festo propria. Quae vnde orta sint quidue sibi velint, difficilius quidem inuentu est, quoniam in ipso V. T. varia de eorum ortu ac vi tradita reperiuntur. Facem tamen, si quid video, iure praeferet locus Ios. 5, 11 sq., qui liber, etsi multis post Iosuam seculis scriptus, antiquae ac genuinae traditionis scintillas raras continet. Ibi Israelitae Palaestinam intrantes, postquam singularis deserti cibus desiisset, e terrae prouentu

norumque effatis satis bene arguit Lakemacher obss. philologg. T. I. p. 17—78., qui idem tamen locum Ps. 118, 27. infeliciter tractat T. 2. p. 197—208.

1) Manûs legum l. IV. cl. 26—28.

2) Quod inter alios iam I. D. Michaelis demonstrauit in commentatione *de mensibus Hebraeorum*, v. eius commentt. per annos 1763—1768 praelectas p. 17 sqq.

azyma et frumentum tostum postridie Paschatis festum edisse dicuntur. Vnde discimus, et frumenta praecipua terrae frugiferae dona diuina habita esse, et primitias anni offerendas a rudi frumenti massâ incepisse, idque, puto, propterea quod eodem, quo messe vix incipiente primitiae hae reddendae erant, die frumentum non nisi propere praeparari, non fermentari tempestiue poterat; neque obliuiscendum videtur, in sacris simpliciores ritus, quibus panis haud fermentatus granaque tosta accensenda sunt, ex remotâ antiquitate fidelius seruari. Et grana quidem tosta (קָלוּי vel קָלִיא, οὐλαὶ κριθῶν Homeri) altari destinata esse e Lev. 2, 14—16. elucet: panis autem azymus semper ab ipsis sacrificium celebrantibus comestus esse videtur, hac lege datâ, vt ne quid frumenti recentis ante hoc festum comederetur, cf. Lev. 23, 14. Sed haec prima azymorum vis ac ratio paulatim ita obliteratur, vt alia ei substituatur serioribus propior ac dilucidior. Vt enim ad sacrificia illibata quaeque et simplicia pertinere credebant, vtque in reliquis omnibus sacrificiis altari destinatum frumentum eiusmodi haud mixtum requirebatur Lev. 2, 4—13. cll. Ex. 23, 18., ita azymi panes purior [1]) et sanctior cibus habebantur, ieiunus quidem nec valde delectabilis Deut. 16, 3., sed ob id ipsum cum festo seuero bene congruus; in expiatoriis quoque ceremoniis, quibus vernum festum non adeo dissimile videri poterat, azymorum vsum adamatum fuisse e sacerdotes et Leuitas

1) Idem etymon vocis hebraeae monstrat, de quo tamen, cum admodum difficile sit, pluribus dicere liceat. Cum מַצּוֹת saepius panes vel aliam massam subactam denotare videatur, etymon e notione *depsendi* deriuari possit, מַץ enim مض cognatum cum מַשׁ fortius comprimere, essetque ita graecum *μάζα* a *μάσσω*, quod putat Hüllmannus (Staatsverfassung der Israeliten S. 123.), et sono et notione idem vocabulum. Sed manifesto obstat locus Lev. 2, 5., vbi farina in sartagine non subigenda, sed versanda מַצָּה dicitur. Vnde potius adiectiuum מַץ *purum*, nec dulci nec acido mixtum (Lev. 2, 11.) significare, dicendum, notione a fluendi (מַס), liquescendi etymo desumtâ, latini *liquidi* instar, cll. مصاص. Probat idem aramaeum פְּטִיר ad Arabes فطير traductum, quod liberum, immune, simplex primitus indicat; et contrarium חָמִיץ, aram. חֲמִיר arab. خمير *fermentatum*, i. e. mixto, turbido dictum. Ceterum, *puri* notionem in *ἄζυμος* quoque semper grauissimam fuisse, monstrat serior dictio 1 Cor. 5, 7.

inaugurandi rituum delineatione Lev. 8, 26. Nu. 6, 15. 19. non temere concluditur. Ita vero azyma verno festo comedenda vt i. e. recentis anni frumento pararentur non amplius necesse videbatur: saltem id iam loci Ex. 12—14. Lev. 23, 6—14. nec postulant nec supponunt.

Sacrificium vero cruentum verno festo expiationis gratiâ praemium Paschatis nomine mansit. Hoc enim antiquissimum esse sacrificium diu ante Mosis tempora vsitatum, et nomen eius obsoletae in linguâ vulgari significationis [1]) probat, et ritus priscae aetatis ingenium spirantes legibusque mosaicis ob ipsam aetatem venerandam confirmati ac sanciti demonstrant. Nam lex primum vt Pascha a patrefamilias [2]) mactatum priuatos intra parietes, quod praeterea nullatenus licebat, ab omni masculo comederetur diserte permisit Ex. 12, 3 sqq. Porro sanguinis domus sacrandae postibus et superliminari illiti ritus Ex. 12, 7. 22—23. antiquitus a patrefamilias eodemque sacerdote re verâ peractus est, hac scilicet mente hisque votis, vt quae proximâ aestate instarent pericula a familiâ recederent [3]).

---

1) Vt de etymo sententiam dicam, radicem פסח cum פס cognatisque, quae soluendi, spargendi ac dilatandi (فسح) notiones complectuntur, comparandam puto. Tres inde deriuatae sunt notiones hae: 1) de numero vel copiâ dilabente dictum *diminui*, consumi significant פס hebr., פָּסַר, فسد; 2) de membro soluto, luxato dictum פִּסֵּחַ *claudum* denotat, فسخ; 3) de pede vel gressu lato, distento dictum denotat *salire* ܦܨܚ, פָּשַׂע Ies. 27, 4., vnde *transgredi* legem i. e. peccare פָּשַׁע فسق, et aliâ ratione *transgredi* peccatum i. e. *parcere* ipsum פסח notat, vt פֶּסַח sint dei *parcentis* sacra. Ita פסח ex antiqui etymi memoriâ explicatur Ex. 12, 13. 23. 27. cll. עבר v. 23: praeterea semel tantum verbi vsum innovauit Iesaias 31, 5. ex Paschatis haud dubie recordatione recenti. Philo, Euseb. h. e. 7, 32. aliique Patres Pascha bene voce *διαβατήρια* sacrificium *felicis transitus* gratiâ peractum significante dilucidant, modo hic non de fluuio, sed de anno traiiciendo periculisque et metu recentis anni effugiendis cogites.

2) Consequitur id ex Ex. 12, 6: quanquam seriori tempore sacerdotes id sibi sumsisse ex Ezr. 6, 20. cll. 2 Chr. 29, 24 sqq. liquet.

3) At serius ritus hic adeo obsoleuit, vt Rabbini legem hanc semel tantum in Aegypto valuisse putent, temere, si quid video. Ceterum ritus huius vim poesis saltem satis bene tenuit Ex. 9, 4. Apoc. 7, 1—8.

Carnis sacrificii non crudae [1]) quidem, et neque coctae [2]), sed ad purum ignem assae esus Ex. 12, 7. 8. iussus iisdem ex priscis temporibus mansit, vt Homerum heroes carne assâ vescentes introducere dudum annotatum est. Lactucis amaris (מְרֹרִים) Ex. 12, 8. vt opsoniis erat vtendum, quod sacrificium expiatorio simile tristi potius amaroque quam laeto sensu esset peragendum; omnis denique caro eodem die erat consumenda Ex. 12, 10., quod carnem sacram spernere atque interitui vilique vsui committere nefas videretur, idem enim in aliis quoque sacrificiis pari fere religione obseruabatur Lev. 2, 3; 4, 11. 12. 21. Monetur quoque ne ossa frangantur Ex. 12, 46., scilicet vt sacrum animal illaesum quasi et inuiolatum maneret. — Cur autem sacrificale animal e genere ouillo vel caprino ductum sit, multum quidem ab antiquitatis indagatoribus disceptatum est. Rabbini, Spencero [3]) approbante, ut Hebraei arietem ex Aegyptiorum superstitione sacrum mactando et comedendo vilipendere ac despicere discerent, deum hoc sacrificio instituto efficere voluisse putant: quod quam parum idoneum sit, facile apparet; tota enim haec antiquitatis hebraeae et aegyptiacae contemplandae ratio, quâ Mosi consilia vel anxia et metus plena vel fragilia valde ac temeraria affingunt, vitio laborat natiuo. Contra qui ex Aegyptiorum Thebanorum arietem ob Solis veris initio in Arietem Zodiaci signum primum ingressum immolantium imitatione sacrificium hoc mansisse sibi persuadent [4]), secum haud reputasse videntur, Hebraeis Zodiaci signa ad secula octauum et septimum vsque prorsus ignota fuisse; מַזָּלוֹת enim vox Zodiaci signa denotans cum astrologiae systemate diu post Mosen in Palaestinam migrauit 2 Reg. 23, 5. Facit quoque contra has opiniones quod non tam aries אַיִל Num. 28, 11 sqq., quam multo latius שֶׂה i. e. e pecore vel ouillo vel caprino animal masculum postulatur, atque

1) Crudae carnis vsum ferocitatem humanam immense augentem vel nunc in Indiâ passim valere, v. in Transactions of the As. Soc. of London T. 3. p. 379—82. expositum.

2) בָּשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם est *bene coctus aquâ*, vt, quod idem accentus iubent, duo priora vocabula arctius iungantur, cf. חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ Ps. 64, 7.

3) De legg. Hebraeorum ritualibus ed. Lips. p. 390 sqq.

4) Vt loco Herod. 2, 42. e Creuzeri mente explicito nixus Baur l. c. p. 42 sqq.

vel bos permittitur Deut. 16, 1. Qui vero ad omnem, quae Hebraeis fuit, sacrificiorum cruentorum rationem loco potissimum Lev. c. 4. exacte descriptam bene attenderit, simulque Pascha domestici, quale primitus fuit, sacrificii ritus seruasse tenuerit, ei, puto, animal hoc propterea huic festo sacrum mansisse videbitur, quod singulae familiae sufficeret eiusque rationibus egregie responderet, vtpote nec nimis tenue et vile, vt indignum haberi posset, nec splendidum nimis et lautum, vt pauperi domui ab eo esset abstinendum. Similiter Indis priscis non nisi simplex *paçus* i. e. pecus vnum cum primitiis verno tempore offerendum praescriptum erat [1]; et hodie adeo velut ex vetustâ rei memoriâ ad Sinai montis radices animal eiusmodi a familias patre votum explente nonnunquam immolatur [2]: quod moneo, vt quam parum animal hoc e longinquo petere opus sit, appareat.

Omnes hîc vides, quae serius perstiterunt, dierum festorum ante Mosen vsitatorum ceremoniarumque eo pertinentium reliquias satis multas et graues. Manserunt tamen omnes e feriis naturae impetu ortis: neque historici sensus festorum ante Mosen institutorum vestigium vllum adest. Quodsi ergo iam

II. quid a Mose institutum innouatumque sit quaerimus, postquam quae ab eo auctore proficisci non potuerint apparuit, tutius respondere licebit. Vix enim quicquam noui per Mosen accessit praeter spiritum nouum, qui cum omnino mosaicam religionem permeans in mundum venit, tum ferias veteres transformando et innouando suas fecit. Vnam dixeris ideam sublimiorem velut radium ex toto Mosis lumine prodeuntem hanc ditionem collustrasse. Quod enim (vt historici partes agens breuius haec complectar) religio haec summum ac praecipuum ponit, vt tam singulus quisque quam totus populus se suaque omnia semper et vnice deo dicet vero in eiusque animo ac spiritu continuo moderatur, requiem aeque ac virium instaurationem in puro sanctoque nanciscens: id cum in vitâ vulgari ob varias eius turbas aerumnasque nec semper nec satis prorsusque

1) Manûs leg. IV. çl. 27. 28.

2) v. Burckhardt travels in Syria p. 490 sq.

compleri et ratum fieri queat, ne tamen penitus incassum maneat sed temporum successu auctum potius et sustentatum crescat, singula instituere visum est temporis momenta reciproca seu periodos huic fini et vsui soli dicatas, diuinae quasi vitae haud interruptae turbataeque specimina ac praeludia, vel Sabbata [1]) i. e. otia, quibus omnia ad integrum purumque statum viribus instauratis reditura quieti vacent, sacra. Quae quidem idea si nec reliquis antiquitatis populis prorsus deest, at nullibi, quantum scio, tantâ luce tamque audaci libertatis conscientiâ assurrexit, quantâ Mose auctore apud Hebraeos veteres. Vt enim cuique ideae primâ vice sui consciae et dilucidae factae proprium est, vt ingenti vi ac fiduciâ nixa prodeat difficillima quaeque et remotissima audacter tentans: ita haec de feriis veris notio, quam primum oritur iuuenili robore ac ferociâ instructa, statim ad summa tendit et omnia complecti ac penetrare annititur. Igitur cum otia haec tempora omnia ita peruadere congruum sit, vt ipsas temporis vicissitudines, quas vel natura externa vel humanarum rerum conditio constituit, vbiuis comitentur et sequantur: et minores orbes recurrunt, quibus otii sacri aequabilitas ac constantia, et maiores, quibus eius incrementa ac progressus, et maximi, quibus eius fastigia eluceant. Cumque turbae et aerumnae variae sint rationis, aliae vitae quotidianae eaeque maxime conspicuae et quemque hominem aeque attingentes, aliae diuturniores atque obscurius totum populum penetrantes, aliae sensim ad ingentem molem tarde crescentes: otia pro omnibus his varia constituantur necesse est. Et quanquam in hominum, eorumque sine discrimine omnium, commodum verum omnia cedant, tamen nec ceterorum animalium rerumque humanos labores et turbas perpetientium otia exclusa sunt, quandoquidem religiones veteres multae, praesertim mosaica, in hoc res inter humanas terrestresque nexu mutuo concipiendo admodum teneri sint sensûs. E quibus omnibus prodiit simplex, at perfectum satis et dilucidum systema hoc tripartitum, vt otia seu Sabbata essent et dierum in hebdomadum decursu ad viri cuiusque e negotiis quotidianis restaurationem, et hebdomadum atque mensium in anni

---

1) Breuiter subiungo, Sabbata non tantum hebdomadum esse plerumque ita simpliciter appellata, sed quaslibet ferias.

orbe ad populum vniuersum e domesticarum rerum angustiis liberandum, et annorum denique integrorum ad terram ipsamque ciuitatem e grauioribus, qui paulatim populo agrorum praecipue cultui dedito increscunt laboribus calamitatibusque recreandas. Quo in genere si quaedam partim benignius et clementius, partim ex poetae potius vel prophetae audaciâ ita constituta sunt, vt nostri temporis legum indoles ab iis maxime abhorreat: tamen voluntas ideae talia exstruentis sincera et egregia agnoscenda est. Cumque quae prius aderant feriarum elementa nouo hoc instituto disponenda et emendanda, non destruenda essent, orbis in quo omnia haec voluantur, septenarius numerus ita factus est, vt e septem spatiis aequalibus vltimum otio et instaurationi inseruiat; hunc enim numerum in minimo, qui omnibus fundamenti et exempli loco esset, hebdomadis orbe Moses quomodo inuenerit, superius dictum est. Vt enim iam ad singula transeam,

1. septenus dies sacer *ferias dierum* facit, quae otium viui cuiusque e negotiis et turbis quotidianis dent, maxime aequabiles et constantes, conspicuae quoque satis et grauissimi in vitam cuiusque hominis, et serui et liberi, momenti. Hae enim paruis interuallis interiectis vt homo inferioribus consulto missis vera ac diuina vnice quaerat iisque recreetur perpetuo postulant. Quae feriae vt ceteris omnibus fundamenti loco sint, quâ mente homo temporis vitaeque vsum facere debeat perpetuo docentes, a Mose primo institutum est. Scilicet orbem quidem hebdomadis sacrum Moses ante sua tempora ortum vidit: sed ratio, quâ vltimum diem sacrum esse voluit, plane noua est ac singularis. Quantâ cum difficultate ad ferias hoc sensu nouas et inauditas introducendas primis temporibus colluctandum fuerit, ex traditionibus aliquot aetatis illius indolem monstrantibus elucet Num. 15, 32—36. cll. Ex. c. 16.; etiam quâuis datâ opportunitate earum sanctitas necessitasque diuina inculcatur Ex. 20, 9-11. cll. 23, 12; 31, 12—17. 34, 21. 35, 1—3. etc. Quod quidem non propterea fit, quod seu temere inuentam iussamque primi Mosis discipuli vtcunque sustinere depreuerint, nec tantum quod Sabbatum externum, quo Mosaismus a reliquis religionibus differret, signum erat: sed quia, quid religio haec poscat, Sabbato instituto dilucidius est expressum quam vllo alio ritu et signo, atque feriae

hae perpetuae infimum, at necessarium totius, ad quam aspirabat ciuitas, vitae diuinae gradum efficiunt.

2. Sequuntur in anni orbe *hebdomadum mensiumque feriae*, quas *populi* ad locum sacrum congregati *ferias* non minus bene dixeris. Earum ratio e Mosis mente vera nunc varias ob causas obscurior est facta, primum quoniam annuae feriae singulae ipsae admodum variae sunt fatisque multiplicibus obnoxiae; deinde quod antiquorum rituum vis in his, quae fere solae antiquitus sacrae fuerant, feriis plurimum valebat; nec in duodecim anni mensium serie tam aequabilis per septenarium numerum progressus legislatori permissus erat, vt annuarum feriarum conditio simplicissima oriri potuerit. Omnibus tamen pluries perpensis nunc de difficilioribus his ita statuo: manserunt quidem duo, quae pridem inualuerant, festa praecipua, vernum et auctumnale, ita vt vtriusque dimidiae anni partis non finis, quod exspectamus, sed initium hactenus insigniretur. Quanquam exactior statim vtriusque forma a legislatore congruenter ita adornata est, vt et vernum et auctumnale festum inde a plenâ lunâ seu die mensis XV per integram hebdomadem continuaretur, vtrumque autem die expiationi sacro praepararetur (expiatoria enim praeuia [1]) veteres ante festa maiora amabant), die contra laetiore sequente consummaretur; praeuium illum diem primitus vtrinque X ante d. mensis XV fuisse mox patebit [2]). Cumque in hebdomadis huius sacrae et vernae et auctumnalis decursu non nisi vnus dies panegyri seu concioni, ad quam vniuersus populus vndique confluerét, sacrae datus esset, reliqui non otio vniuerso terendi, sed a sacerdotibus tantum sacrificiis aptis insigniendi essent: sex inde prodire patet dies annuos panegyri solemni dicatos. Sed dum in his praeter hebdomadum duarum sanctitatem vix quidquam mosaicum ingenium spirat, aliis rationibus feriarum mosaicarum indoles efficacius prodit. Primum eo,

1) Quae bene differunt a sacrificiis breui post gaudia ad id, quod in his forte peccatum sit, expiandum oblatis, cuius expiationis exemplum v. Iobi 1, 4. 5., et quo pertinere puto hircum in cuiusque festi diei fine לְחַטָּאת *ad piaculum* offerendum, Num. 28, 15. 22. 30. 29, 5. 11. 16. 19. 22. 25. 28. 31. 34. 38.

2) Similiter atque Arabibus festi maximi annui initium decimo mensis die fit, v. Gol. ad Alferg. p. 8.

quod initio anni sacri a vere compntato [1]) *septem hebdomades priores*, quibus frumentorum omnis generis messis vbique et incipitur et absoluitur annique totius dona vtilissima colliguntur, velut porta anni nobilior siue introitus sanctior secuturi anni decursum praeparans distinguuntur. Deinde eo, quod vernis feriis non nisi vt praeuiis et in limine noui anni necessariis celebrandis, *septimo* contra *mense* prae ceteris vt mensium Sabbato insigniendo et in anni quasi fastigio collocando omnium totius anni feriarum nexus arctissimus e sensu vere mosaico restituitur; quocum bene conspirat, quod septimus mensis, qui est auctumnalis, post omnem anni vbertatem vndique collectam per se otio longiori maxime idoneus est. Itaque inter festa mensium primi ac septimi gemina et aequalia auctumni tamen feriae splendidiores atque excelsiores sunt: quoque totus mensis septimus hac maiestate clarius niteat ac dignius incipiat, noua eius luna sola inter aequales suas annui festi splendorem induere iussa est. Denique, cum septimum nouilunium ita ad annuorum festorum nobilitatem accedat, toti tamen anno omnino non nisi *septem dies festi* panegyri destinati (מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ) dati sunt, vt septies quotannis populus ad locum sacrum congregandus sit: reliqui enim dies sacri a sacerdotibus tantum obeundi erant. Sic constitutus anni orbis ita deuoluitur, vt prior eius pars a noui anni meta primisque frugibus percipiendis incipiat, posterior ab extremis iam perceptis omnique annuâ vbertate gustatâ proficiscatur, vtque vota, quae initio fiunt, pia sedulumque salutis noui anni recuperandae studium, anni maturi laetitiam et otium longius vt praemia digna afferant. Vides ex hac breui totius orbis delineatione, omnia quâ fieri poterat simplicitate primitus disposita esse; singula proinde haec sunt. Verno tempore

1) praecedit dies expiatione quasi viam muniens, sed non tam eorum, quae praeterito tempore homines peccauerint, memoriae sacer, quam potius irae diuinae pericula ab anno recenti messique instanti auersurus. Cruentum igitur paratur sacrificium inclytum illud Pascha, quod quidem

---

1) Vt diserte praecipitur Ex. 12, 2.; in vitâ autem vulgari Hebraeis aeque ac Syris anni initium ab auctumno potius poni, ex locutione altius auctoris Ex. 23, 16. apparet.

primitus decimo mensis die aut inceptum aut peractum esse ex Ex. 12, 3. concludendum est: neque enim alia cerni potest causa, quâ ibi hoc die agnum eligendum esse dicatur, nisi id ex vetustâ initii olim hoc die facti memoriâ fluxisse putes [1]). Sequitur

2) festum principale, inde a die XV per septem dies ita continuatum, vt e ritu supra explicito in messis initio azymis esset vescendum primitiisque praecocibus sacrificandum, ex hordeaceo, vt videtur, frumento, quod omnium primum maturescere e 2 Regg. 4, 42. intelligitur. Sed postquam mature, vt inferius demonstrabitur, festum hoc cum Paschate ad memoriam angustiae salutisque aegyptiacae traductum est, nonnulla hîc mutari coeperunt. Quo enim propius festa haec vicina iungerent, primum res ita instituta est, vt Pascha diei XIV vespere, Azyma inde a die XV celebranda essent Lev. 23, 5. 6 sqq. Num. 28, 16. 17 sqq. cll. loco antiquiore Ex. 23, 15. (repetito 34, 18.), vbi hoc festum principale sine Paschate laudatur; deinde in narratione Ex. 12. paulo seriore vtrumque eo confunditur, quod azyma statim vnâ cum Paschate comedi iubentur; postremo Paschatis nomen solum manet festumque ex duobus coniunctum die XIV incipere simpliciter monetur Deut. 16, 1—8. Ezech. 45, 21—24. etc. Iamque panegyres etiam duae festi mixti in primum et vltimum hebdomadis a die XV sacrae dilatae sunt Lev. 23, 7. 8. Nec non agrarius festi sensus paulatim minus grauis necessariusque est habitus: vt Lev. 23, 9—14 non nisi manipulum recentium spicarum primum offerre sacerdos iubeatur, idque postridie Sabbatum seu primum festi [2]) diem.

3) messis ita incepta postquam vbique terrarum (nam in aliis maturior est, in aliis serior) et ex omni frumentorum, tritici quoque, genere

1) Taceo interpretum sententiam, qui hoc Israelitis in Aegypto tantum faciendum fuisse, quasi historici simplicis partes agat Exodi auctor.

2) Quod si de azymis sine Paschate seu de die XV mensis intelligis, vt Iudaei seriores voluerunt, haud quidem cum computatione Pentecostes Lev. 23, 15. 16., at cum Ios. 5, 11. non conspirat: sed cum scriptorem Pascha seu diem XIV intelligi velle non appareat, seriorem hanc esse ritus mutationem, denuo discimus. Primitus tamen saltem sacrum solemne primitiarum haud dubie die azymorum primo factum esse putandum est.

prorsus finita erat, post septem has hebdomades sacras festum vernum consummatur die septimae hebdomadis septimo (seu post diem XIV Paschatis quinquagesimo) primitiis panis fermentati offerendis paneque fermentato recenti laete vescendo; est hoc חַג הַקָּצִיר *festum messis* frumenti *finitae* Ex. 23, 16., vel potius יוֹם הַבִּכּוּרִים *dies primitiarum* (qui vt vltimus festi dies satis a *festo primitiarum* differt) Num. 28, 26.; aliud nomen breuius est חַג שָׁבֻעוֹת *festum hebdomadum* sacrarum Deut. 16, 10. Quam arcte hic dies cum festo maiori cohaereat vt eius pedissequus, e ratione quâ idem Lev. 23, 9—22. describitur, satis apparet; poteratque Ez. 45, 21. mentionem eius prorsus omittere. Quam mirus autem sit eorum error, qui Pentecostes festum per integram hebdomadem durasse putant [1]), non est quod multis insuper probem.

Quae autem ita in prioris semestris limine aguntur, ad alterum eo festiuius incipiendum viam muniunt, vt anni fastigium *mense septimo* omnium summo et sacratissimo emergat. Vnde mensis huius Sabbatici dignitas celsissima statim *nouilunio* eius insignitur prae ceteris sacro. Magno strepitu tubisque laetis alte resonantibus dies panegyri solemni celebrandae indicitur, יוֹם תְּרוּעָה *dies clangoris* dictus Lev. 23, 23. 24. Num. 29, 1—6. Quâ ratione cum nouilunia hôc ex ipsorum numero insignito omnia nobilitata essent, feliciter euenit, vt reliqua paulatim minoris habere discerent [2]). Indictum vero ita festum Paschati seu potius Azymis respondens tripartitum hoc est, vt

1) dies X expiationi sacer praecedat. Hoc festum a Paschate, cuius simile est, eo differt, quod non futura irae diuinae pericula auertit, sed quae praeterlapso anno commissa sunt peccata expiat, ne quis indignus et scelere non expiato contaminatus laetissimum, quod proxime succedit, anni tempus ingrediatur. Igitur cum ieiuniis ac reliquis poenitentiae generibus coniunctum est festum omnium maxime seuerum et graue, nec intra do-

1) Quos inter doleo quod etiam I. D. Michaelis fuit, mosaisches Recht T. IV. p. 180.

2) Nouilunia omnia antiquitus summâ laetitiâ esse celebrata e 1 Sam. 20, 5. 24. 27. discimus; paulatim Sabbatis vulgaribus aequiparantur Am. 8, 5: lex non panegyri, sed sacrificiis tantum a sacerdotibus vt nouilunia insigniantur praecipit Num. 28, 11—15.

mestica subsistit, vt Pascha, sed totius ciuitatis expiationem sacraque huic fini inseruientia publica poscit; vt tanto Paschatis diei grauitate antecellat, quanto mensis septimus primo (quanquam serius Pascha, cum historico sensu adauctum esset, a populo multo maioris haberi coepit). Lev. 16. 23, 26—32. Num. 29, 7—11. Vtque nomen יוֹם הַכִּפֻּרִים *dies expiationis* recens est, ita notio festi diei huius mere mosaica est, vt Mosen primum eum instituisse non possis non agnoscere. Ex vetere tamen superstitione in populo seruatâ ritus quidam ei adhaesit, quem inuito Mose e vitae vsu accessisse puto Lev. 16, 5—28.

2) sequitur festum principale, חַג הַסֻּכּוֹת *f. tabernaculorum* dictum, a XV mensis die per integram hebdomadem continuatum, post omnes fruges, vinum quoque, collectas laetitiae campi gratiisque agendis sacrum; cui

3) vt cumulus et finis omnium accedit *dies octauus*, summae laetitiae sacer, nocturnâ quoque celebratione (Ies. 30, 29.) insignis, ad quam agendam vndique ingens hominum copia confluxit; cf. de omnibus octo diebus Lev. 23, 33—43. Num. 29, 12—38. Serior tamen legislator Deut. 16, 13—15. de septem tantum diebus loquitur, quasi octauum hunc diem improbans, idemque nomen עֲצֶרֶת *panegyris frequentissima* in Leuit. et Num. huic diei proprium in vltimum Paschatis diem transfert: quod quantopere inuitâ antiquitate fecerit, exinde quoque patet quod similiter Pascha Azymis iunctis septem tantum dierum esse dixit 16, 2—8.

3. *In annorum orbe septimus* sabbaticus est ita, vt *ager* satiuus requiescat nec nisi pauperibus depascendus relinquatur Ex. 23, 10. 11. Lev. 25, 1—7.; qui autem post septem annos sabbaticos sequitur *quinquagesimus*, iubilaeus est ad vniuersam *ciuitatem* restaurandam Lev. 25, 8 sqq. De quibus cum nisi ex vniuersâ ciuitatum antiquarum conditione apte dici nequeat, ob loci angustiam nunc vberius agere quaeque similia ad turbas ciuitatum sensim orituras tollendas et nouas tabulas vi impetratas euitandas a Lycurgo, Solone aliisque legislatoribus antiquis instituta sunt, comparare omitto: satis est monuisse, extremo hoc calculo omnia ita consummari, vt nihil vel deesse vel addi posse videatur.

Ac profecto aedificium sic exstructum vides simplex, excelsum, perfectum. Omnia vt vno quasi e spiritu prodeunt vnamque repraesentant

paterfamilias piaculo lato domum per nouum annum incolumem fore sperabat, imo pignoribus datis confisus mox ratum fore credebat: ita populus, quae de suâ salute perpetuâ nouisque quotannis viribus reuiuiscente multo maiora et sublimiora speraret, in aegyptiacae salutis omnium maxime insignis memoriâ rata videbat. Quâ ratione cum festum hoc vt salutis post angustiam summae recuperatae denuoque semper recuperandae memoriam recolens sensu Hebraeis post discessum ex Aegypto restauratis multo propiore ac fortiore redintegrari potuerit, non mirabimur, quod satis mature iam festum huc traductum est; neo repugno si quis nexum hunc ab ipso Mose eiusque discipulis proximis institutum et suffultum esse putet. Adsunt enim, quae hoc probent, argumenta satis perspicua.

Nam antiquissimum, quod Israelitae post mare rubrum superatum cecinisse dicuntur, epinicium Ex. 15, 1—18, quanquam in Palaestinae demum sanctuario quodam vt ad templi cultum pertinens festiuum carmen confectum est [1]), ob id ipsum tamen aegyptiacae salutis memoriam mature cum cultu festoque annuo coniunctam esse indicat: quod festum quodnam potuit aliud esse quam Pascha? Simile enim est carmen Paschale multo serius affabre factum Ps. 113—114. Deinde locus de quo iam dictum est Ios. 5, 9—12. Pascha, quo tempore primum in Palaestinâ celebratum est, sensu iam hoc historico addito peractum esse ostendit: de Aegyptiorum enim seruitute et infamiâ sublatâ verba fiunt. Et locus Ex. 23, 15., quo primum mense Abib seu verno ob egressum ex Aegypto eo mense olim factum Pascha celebrandum esse breuius dicitur, ad antiquiores pertinet.

Fuit vero, si quid video, nexus hic sensus inter festi eiusdem duos, natiuum et historicum, primis temporibus admodum tener et laxus. Sed cum historica animum humanum, e quo progressa sunt, multo fortius occupant detinentque diutius quam naturalia, labentibus seculis sensus histo-

1) Sententiam hic pronunciaui alibi fusius defendendam; veram tamen eam esse, quo pluribus vicibus meditor, eo magis mihi persuadeo. Similia carmina templi cuiusdam et diei festi vbique in terris Indis sunt multa, *Mahâtmiâni* dicta, de quibus v. Mackenzie Collection — by H. H. Wilson, Calcuttae 1828. et Götting. Gel. A. 1830. p. 1764 sq. Ceterum carmen illud primo post Mosen seculo ortum, id vero antiquissimum esse censeo.

ricus ita praeualuit, vt in eius lumine quaecunque ad festum pertinerent aspicere et contemplari coeperint homines hac religione imbuti. Cui studio qui prorsus satisfaceret, exstitit tandem auctor historiae exitus aegyptiaci vberioris idemque Paschatis sacrorum interpres solers Ex. c. 12—14.

Grauissima profecto tota est narrationum series Ex. c. 1—15., cui singula haec inest: nec singulam nisi omnibus ex origine suâ bene perspectis intelligere licet. Spectaculum hîc a scriptore Mose aliquot seculis sequiore propositum videmus grande, sublime, vere diuinum, nec minus splendide grauiterque per singula finitum. Deperditis enim de re olim praeclare gestâ notionibus exactioribus, cum nihil fere nisi Dei olim Adiutoris et Vindicis memoria superesset, ex paucis sed grauissimis quae supererant historiae fragmentis drama quasi diuinum componebatur, in quo Iehovae (seu potius Iahvae) virtus ratioque agendi splendidissime elucesceret. Sub finem dramatis (neque enim omnia hîc exsequi iuuat), vbi salus in summo rerum discrimine summa Hebraeis recuperata vnâ cum exitu describenda erat, idoneum, quo, quotquot cum rei historicae memoriâ apte componi possent ceremonias Paschatis explicaret, locum auctor inuenit. Pertinet igitur huc ante omnia sacrificii cruenti explicatio, quam ita dedit, vt ad cladem letalem Aegyptiis instantem et denique inflictam ab Hebraeis arcendam deo iubente piaculum esse latum semperque in huius salutis memoriam quotannis redintegrandum esse narraret, immolandi animalis et comedendi ritus exponens. Non lautas esse debere et laetas has dapes (vt in auctumni festo), sed angore potius et tremore ob pericula imminentia viuido comedendas, facile ita dici poterat, vt Hebraeos olim velut ad iter obscurum accinctos sollicitosque Pascha edere iussos esse narraretur Ex. 12, 11. Difficilius paulo primitiarum causa inserta est, cum Hebraeos in Aegypto pastores potius quam agri cultores fuisse nec agri primitias sacrificare potuisse auctori ex totius antiquitatis traditione compertum esset. Alium propterea nexum excogitauit, idque ingeniosissime. Cum enim extremae plagae Aegyptiis perpetiendae loco ex Aegypti terrae ratione 1)

1) Cf. locutionem prouerbialem: *pestis* בְּדֶרֶךְ *vid* i. e. modo *Aegypti*, aegyptiacae similis seu grauissima Am. 4, 10. Pestis autem Ex. 9, 1—7. descripta non fuerat hominum; morbus hominum Ex. 9, 8—12. delineatus non letifer.

iuisse et tradidisse censeat. Sed de aliâ potius re dicendum est mirabiliori: nam vel ex ipsius mosaici temporis memoriâ serius Sabbati sanctitatis ex historiâ probandae adminiculum quaesitum esse videmus. Cum enim institutorum sacrorum et vim integram et originem in aeuo mosaico quaerere et illic humana diuinaque omnia ad sacra Israelitica condenda et stabilienda mutuo quasi auxilio concurrisse putare didicissent seriores (opinione non falsâ omnino, sed qualem tempora labentia effecerant, obscuriore tantum et crassiore): sabbati vim quoque eo tempore grauius inculcatam et doctam esse credere poterant; cumque Israelitas, etsi Mannâ tantum quotidianâ vescentes, in deserto tamen exinde ad otium sabbaticum agendum detrimenti nihil perpessos esse viderent, tandem narrator aliquis exstitit qui Manna Sabbatis frustra quaesitum, sed ob duplicem eius copiam pridie factam sine detrimento sublatam esse vnice ad Sabbati vim explicandam traderet Ex. 16, 5. 19—27.; cf. vt similium rerum ortum cernas, Lev. 25, 19—23.; Deut. 8, 4. 29, 4. cll. Ies. 5, 17. Similis prorsus haec ratio ei est, quam in Paschate historice explicando vidimus.

Haec igitur, aliquas saltem ferias mosaicas iam prioribus seculis alte animis hominum infigi coepisse, demonstrant: cum his autem cum ceteras vno filo cohaerere cognouerimus, quis quaeso ex raro instituti cuiusdam vsu solo argumenta contra Mosen auctorem petet? quis tam fatuus est, vt ex omnibus annuis festis Mosen non nisi diem festi auctumnalis vltimum sanxisse sibi persuadeat? Sed pedem hic sisto: quae enim post exilium nouae feriae accesserunt, ex alio sunt genere et cum mosaicis genuinis aegre consociandae, imo iis, si quid sentio, inimicae. De hebraeis autem disserere constitui, non de iudaicis multo ignobilioribus.